

Psykoterapia (2015), 34(1), 48–52

Maija-Leena Setälä, Leila Keski-Luopa, Marianne Tensing, Timo Totro

Listening post -tutkimustapahtuma 2015

Tänä vuonna on kulunut 10 vuotta siitä, kun Metanoia Instituutti ja Organisaatiodynamiikka FINOD ry aloittivat yhteistyönsä kansainvälisen Organisation for Promoting Understanding of Society (OPUS) kanssa. Edustamme Suomea maailmanlaajuisessa tutkimusprosessissa, jonka tarkoitus on lisätä ymmärrystämme yhteiskunnassa tapahtuvista globaaleista, yhä nopeatempoisemmiksi ja kompleksisemmiksi käyvistä muutos- ja kehitystrendeistä, joilla voi olettaa olevan syväsuuntaisia vaikutuksia ihmisten henkilökohtaiseen elämään ja psyyken rakenteisiin. Listening Post (kuuntelupaikka) on yhteisöllinen sovellutus psykoanalyttisesta menetelmästä. Sisäänpäin kääntyminen (insight) ja oman mielen ajankohtaisen sisällön kuunteleminen on lähtökohtana vapaalle assosioinnille, jota jatketaan sovitun ajan. Se tuottaa materiaalin, jota yhdessä tutkitaan ja analysoidaan, jolloin saadaan kuva yhteisön sisäisestä maailmasta. Sen kautta on mahdollista laatia hypoteeseja ajankohtaisten tapahtumien vaikutuksista, mm. siitä, miten yhteiskunnan jatkuva uudelleen organisoituminen vaikuttaa ihmisiin yksilöinä ja mitä se heille merkitsee. Menetelmää on kuvattu yksityiskohtaisesti Metanoia Instituutin julkaisussa *Askel, askel, harha-askel – työnohjaajana ja konsulttina systeemien viidakossa* (2014). Menetelmää pyritään jatkuvasti kehittämään.

Käyttämällä samaa menetelmää samaan aikaan (heti vuoden alussa) eri puolilla maailmaa kokoontuvissa, kaikille kansalaisille avoimissa ryhmissä ja vertaamalla niiden raportteja toisiinsa on mahdollista saada kuva siitä, mikä eri puolilla maailmaa elävien ihmisten mieltä sillä hetkellä eniten askarruttaa ja miten he voivat. Tutkimuksen lähtökohtana on ajatus, että ihminen on perusrakenteeltaan samanlainen joka puolella maailmaa, jolloin jokaisen yksilön kokemus edustaa myös jotakin yliyksilöllistä suhteessa elämismaailman ajankohtaisiin tapahtumiin. Tästä ilmiöstä saatiin vahva kokemus jo ensimmäisessä Listening Post -seminaarissa 2005, sillä sen ajankohta osui kaksi viikkoa Kaakkois-Aasian tsunamin jälkeen, joka kosketti syvältä myös meitä suomalaisia.

Tämänvuotisen seminaarin keskeisiksi mieliä askarruttaviksi tapahtumiksi meillä Suomessa nousivat Pariisin väkivaltaisuuudet ja massiivinen vastamielenosoitus, joka televisioitiin ympäri maailmaa, ja toisena tapahtumana kyberhyökkäykset verkkopankkeihin. Alla oleva raportti on lähetetty OPUS-organisaatiolle, joka julkaisee yhteisen raportin ja eri maiden kansalliset raportit osoitteessa www.opus.org.uk. Tämänvuotiseen tutkimustapahtumaan on ilmoittautunut 37 maata eri puolilta maailmaa. Samasta osoitteesta löytyy myös aikaisempien vuosien raportit. Suomen raportit löytyvät suomenkielisinä osoitteista www.metanoia.fi sekä www.finod.fi. *Psykoterapia*-lehdessä raportteja on julkaistu vuodesta 2011 lähtien.

Listening Post 12.1.2015 Helsingissä: Tutkimusraportti

Kokemusten jakaminen: Missä mennään? Miten me suomalaiset voimme?

Listening Post -prosessi alkoi useiden minuuttien hiljaisuudella, kunnes se alkoi sanoittua järkytyksen kokemuksiksi Ranskan viime päivien tapahtumista: Viikkoa aiemmin, 7.1.2015, kolme naamioitunutta, vahvasti aseistettua miestä oli hyökännyt pilalehti *Charlie Hebdon* toimitukseen ja surmannut 12 työntekijää. Kyseessä oli ääri-islamistien kosto heidän profeettansa pilkkaamisesta, johon lehti heidän kokemanaan oli syyllistynyt. Hyökkäys nostatti Ranskassa massiivisen "terroristien" eli islamilaisten ääriliikkeiden edustajien ajojahdin. Edellisenä päivänä, eli 11.1. seminaarimme osallistujat olivat voineet katsoa televisiosta massiivista vastamielenosoitusta, satojen tuhansien ihmisten rauhanmarssia "sananvapauden" ja väkivallattomuuden puolesta, joka televisioitiin ympäri maailmaa. Marssiin osallistui tavallisen kansan ohella runsaasti valtionpäämiehiä eri puolilta maailmaa.

Näiden tapahtumien synnyttämien henkilökohtaisten kokemusten jakaminen kiertyi seminaarilaisissa omiin turvattomuuden kokemuksiin ja huoleen oman turvallisuuden tunteen tavoittamisesta. Kaikki osallistujat olivat keski-ikäisiä tai sen ylittäneitä, pääasiassa naisia.

Yksi osallistujista liittyi kokemusten jakamiseen vasta jakson loppupuolella sanomalla: "Minun on vaikea liittyä tähän keskusteluun, kun omat mielen sisällöt ovat niin valoisia." Osallistujat sanoittivat jakamisen olleen synkän sävyistä. Kuitenkin niissä unissa, joita myös jaettiin, piili suunnaton energia ja luottamus omiin selviytymiskeinoihin.

Keskeiset teemat. Analyysi ja hypoteesit

Teema 1. Globaalina kansalaisena digitaalisessa yhteiskunnassa eläminen tuottaa turvattomuutta – tarvitaan yhteiselämän pelisääntöjen uudelleenmäärittelyä

Analyysi

Jaetut kokemukset globaalina kansalaisena ja digitaalisessa yhteiskunnassa elämisestä palasivat jatkuvasti yhteiskunnan rakenteiden turvattomuuteen sekä omiin voimattomuuden ja hämmennyksen tunteisiin. Osallistujat sanoittavat, miten Ranskan tapahtumat ja silmittömän väkivaltaiset terroriteot hyökkäävät myös median kautta päivittäin kuvina silmille ja pesiytyvät "kun ei kukaan puutu – enkä itse voi tehdä mitään" -avuttomuutena oman nahan alle herättäen kysymyksiä: Olenko osallinen vai ulkopuolinen? Mistä minä olen vastuussa?

Minkä kukin kokee oikeudenmukaiseksi? Missä menee sananvapauden ja pilkkaamisen raja? Vapauden jännitteinen toinen ulottuvuus on vastuu. Ranskan traaginen Charlie-tapahtuma haastaa länsimaat surullisen terävästi

määrittelemään uudelleen eettisiä ja moraalisia yhteiselon pelisääntöjä. Miten monikansalliset ja monikulttuuriset yhteisöt voivat elää sovussa toisiaan loukkaamatta? Miten ihminen oppisi ilmaisemaan ajatuksiaan ja esittämään kritiikkiä sivistyneesti, ilman että loukkaa toista? Miten tuoda esiin oma näkemys omasta olostaan ja omista tuntemuksista, kun ne täysin eroavat valtapuheesta? Toisaalta, ”nähdessäni miljoonan ihmisen kerääntyvän Pariisin kaduille väkivallattomuuden ja yhteisen ihmisyyden puolesta, voin tuntea suunnatonta iloa. Marssi on konkreettinen teko siihen suuntaan, että myös monikulttuurinen yhteisö voisi elää sovussa toisiaan loukkaamatta.”

Globaaliin elämiseen ja kulttuurisiin ristiriitoihin liittyvinä pelon aiheina seminaarilaiset toivat esiin myös vanhempina valvottuja öitä, huolta siitä, mitä omille lapsille voi tapahtua, kun he muuttavat vieraisiin kulttuureihin, epävakaisiin olosuhteisiin, esimerkiksi Pietariin ja Gazaan.

Osallistujat sanoittavat omia avuttomuuden, osaamattomuuden ja ulkopuolelle jäämisen kokemuksiaan, jopa häpeän ja suuttumuksen tunteita, joita digitaalisessa maailmassa eläminen tuottaa. Digitalisointi toisaalta helpottaa, mutta toisaalta vaikeuttaa elämää, sillä se muuttaa järjestelmiä niin nopeasti, ettei tavallinen käyttäjä pysy perässä. Ohjelmat eivät toimi kunnolla eikä palvelua pääse hakkeroinnin tai sähkökatkosten vuoksi aina käyttämään. Sen edessä tulee kärsimättömäksi ja syyttää itseään, kun ei osaa, ei opi tai ei onnistu. Häpeää kun neuvoja selviytymiseen ei ole saatavilla eikä voi muuta kuin odottaa, että palvelu jälleen alkaa toimia. Alkuvuodesta Suomessa tehtiin useisiin pankkeihin samanaikaisesti ns. palvelunestohyökkäyksiä: verkkopankki ei toiminut eikä rahaa voinut nostaa pankista. Se, mikä on tarkoitettu helpottamaan arkista elämää, voi myös yllättäen vaikeuttaa sitä.

Teema 2. Identiteetin ja arvokkuuden säilyttäminen – miten yksilö tavoittaa arjen turvallisuuden

Analyysi

Eräs osallistuja kertoi omasta ja työyhteisönsä kollektiivisesta syyllisyydestä, kun he huomasivat kyvyttömyytensä osoittaa myötätuntoa pitkäaikaisia työtovereitaan kohtaan, jotka olivat tulleet irtisanotuiksi. ”Helpotti, kun se ei osunut minun kohdalleni!”

Toinen kertoo omista selviämisen keinoistaan: ”Kun en tule tarpeineni ja asioineni virallisissa huolenpitojärjestelmissä kohdatuksi, menen nettiin. Sieltä löydän aina ryhmän, jossa voin vaihtaa tietoja ja kokemuksia vaikkapa omasta sairaudestani ja sen hoidosta.” Omakohtaisten kokemusten vaihto verkossa tuntuu jopa ”luotettavammalta” kuin asiantuntijoiden neuvot. Sosiaalisesta mediasta on kehittynyt areena, jossa kutsutaan koolle ja ryhdytään sanoista tekoihin. Eräs järjestelmien ulkopuolelle jäänyt tukea tarvitseva nuori äiti kutsui sosiaalisessa mediassa vastaavassa tilanteesta olevia kotiinsa kahville. Paikkakunnalle syntyi Huolikahtava.

Sisäisen turvallisuuden tunteen löytyminen, uusi luottamus itseen tiivistyy

kahdessa unessa: Ensimmäinen: "Ajan polkupyörällä järven yli mustassa pohjamudassa ja yht'äkkiä pompahdan vedestä pyörineni tukevalle kalliolle." Toinen: "Olen unessa rutikuivalla niityllä, joka milloin tahansa voi syttyä tuleen, valtakunnan rajan toisella puolella liekit jo loimottavat. Kaikki paikalla olijat haluavat paeta, harkitsen itsekin. Sitten huomaan vieressä virtaavan joen, veden, joka sammuttaa tulen. Luovun ajatuksesta paeta."

"Huomaan voivani hyvin, kun olen alkanut tehdä itseäni, tekemisiäni ja tulevaisuuttani koskevia päätöksiä." "En katso televisiota." "Teen hyvää ruokaa ja makustelen sen tuottamia aistimuksia." "Olen siirtynyt yrityksestä hallita kaikkea, aikaa, tietoa, elämää ja syömistäni 'sallimiseen': kuuntelen sisintäni ja ruumiini oloja ja annan aistimani vaikuttaa siihen mitä teen tai jätän tekemättä."

Eräällä osallistujalla oli tuore esimerkki mukaan menemisen voimasta. Hänen projektiinsa tuli nuori projektityöntekijä, jolla oli vain muutaman kuukauden sopimus. Siitä huolimatta hän "sukelsi" ensimmäisestä päivästä lähtien täysillä yhteisöön mukaan – vakinaisten ihmetellessä, miten hän uskaltaa, kun tietää kohta joutuvansa jättämään ryhmän.

Puhuttiin myös lasten kyvystä heitä haavoittavissakin olosuhteissa ylläpitää toivoa ja toimia mielikuviansa mukaan, kun heitä kuunnellaan ja heidät nähdään. He tulevat näkyviksi ja hyväksytyiksi sellaisina kuin ovat.

Hypoteesi 1

Rajojen aukeaminen ja liikkuvuuden helpottuminen on merkinnyt kansojen, kulttuurien ja uskontojen sekoittumista tavalla, johon ihmiset eivät ole valmistautuneet. Tutun ja turvallisen sijasta kohdataan vieras ja outo. Kohtaaminen tuottaa tunteen kuulematta jäämisestä ja ymmärretyksi tulemisen puutteesta. Se herättää primitiivisiä tunteita: toiselle ahdistusta, pelkoa ja hätää, toiselle vihaa ja kateutta, kun huomaa toisella olevan jotakin mitä itseltä puuttuu. Molemmilla identiteetin perustat horjuvat.

Erilaisuutta on liikaa, kun uskonnot, uskontokunnat, kansallisten kulttuurien pitkän ajan kuluessa vakiintuneet käsitykset oikeasta ja väärästä ihmisten liikkua törmäävät toisiinsa. Valtiot ovat voimattomia tätä inhimillistä kompleksisuutta jäsentämään. Toisen pyhän pilkkaaminen ei ole sananvapautta. Tarvitaan yksinkertaistamista, vastaan tulemistä, ymmärtämään pyrkimistä. Se edellyttää omista äärimmäisyyksistä luopumista. Tarvitaan uudelleenmäärittelyä, mikä on oikeudenmukaista kaikkien kannalta.

Hypoteesi 2

Kompleksisen systeemisyyden näkökulmasta eurooppalaisen ja islamilaisen kulttuurin kohtaamisessa voi tavoittaa pirullisen (wicked) ongelman, jolla on historiallinen tausta. Väljästi arvioiden vuosisadat 600–1400 olivat arabialaisen kulttuurin kulta-aikaa myös Euroopassa. Tyypillistä sille oli tekniikan, luonnon- ja ihmistieteiden, taiteiden sekä filosofian aktiivinen kehittäminen. Arabia tuli

kirjallisuuden, tieteen ja uskonnon hallitsevaksi kieleksi. Antiikin kreikankielisiä tekstejä käännettiin arabiaksi ja pelastettiin ne yli Euroopan sekasortoisten vuosisatojen.

Sitten tapahtui eräänlainen varhainen globalisaatio-siirtymä. Kulttuuri yhtenäistyi ja jäykistyi, mongolit uhkasivat idästä, kauppamonopoli murtui, uskonto muuttui jyrkemmäksi. Ihmisten selviytymiskeinot alkoivat muovata islamia sisäänpäin kääntyväksi suljetuksi systeemiksi, jolloin kehitys pysähtyi vuosisadoiksi.

Nykyinen globalisaatio ja kulttuurien murros on tuottanut uudenlaisen turvattomuuden kokemuksen islamilaiseen maailmaan. Islamissakin on ollut erilaisia suuntauksia ja tulkintoja esimerkiksi suhteessa väkivaltaan. Voisi olettaa, että kaikkein radikaaleimmat ryhmät ovat eniten peloissaan. Selviytymiskeinot taantuvat regressiivisiksi, ääriyhmät ampuvat jo omia jäseniäänkin.

Eurooppalainen provosoiva sananvapauden korostaminen ratkaisuna tähän tilanteeseen tuottaa uusia ongelmia, sillä radikaalien selviytymiskeino on radikaali vastaisku. Kleinilais-bionilaisen ajattelun pohjalta tulkittuna islam edustaa mustavalkoista skitso-paranoidista mielentilaa, jolloin selviytymiskeinot ovat sen mukaisia. Kehittyneempi ajattelu edellyttää, että vapauden ehtona on aina vastuu. Voisiko eurooppalaisen kulttuurin vastuu olla islamilaisen pyhän kunnioittamista? Voisiko se toimia kannattelijana (containerina), että islamin ja Euroopan keskinäinen kanssakäyminen tavoittaisi kehittyneemmän ja asioiden rauhalliseen jäsentelyyn kykenevän mielentilan. Miljoona ihmistä Pariisiin kaduilla väkivallattomuuden puolesta on marssi, liike kohti käännekohtaa, jossa moraalisten ja eettisten yhteiselon pelisääntöjen uudelleenmäärittely tulee välttämättömäksi.

Eurooppa kokonaisuutena on muuttunut viime vuosikymmenellä hyvin heterogeeniseksi, moniääniseksi ja moniarvoiseksi. Se haastaa koko yhteisöä määrittelemään kollektiivisesti rauhallisen ja tyydyttävän elämän pelisäännöt. Miten me kaikki elämme yhdessä sovussa. Länsimainen dynamiikka on liikkunut koko ajan kompleksisempaan jopa kaoottiseen suuntaan. Olemmeko jo pisteessä, jossa on vaara tapahtaa hallitsemattoman kaaoksen kuiluun?

Hypoteesi 3

Ihminen on perusolemukseltaan yhteisöllinen olento, kuten jo Aristoteles aikoinaan totesi. Ihminen tarvitsee toisia ihmisiä sekä turvakseen että yhteistyökumppaneikseen. Tuo ominaisuus ihmisessä ei ole sidottu kieleen, ei kansallisuuteen, uskontoon eikä kulttuuriin. Se on yleisinhimillinen tarve ja kyky, joka löytyy tarvittaessa. Toisessa on toisen turva. Jos tietoisuus siitä mahdollisuudesta pysyy mielessä myös ristiriitatilanteissa, ihminen jaksaa luottaa sen voimaan ja odottaa uusia mahdollisuuksia. Odottaessa niitä palaaminen tuttuihin arkirutiineihin palauttaa kadonneeksi luullun toimintakyvyn. Tutut fyysiset askareet pitävät ruumiin liikkeessä ja tarjoavat aivoille aikaa ja "luovan tyhjän tilan", jossa voi syntyä uusia oivalluksia

tilanteen ratkaisemiseksi. Toivottomuus muuntuu toivoksi.

Hypoteesi 4

Viimeaikojen terroristiteot, aluevaltauksset, organisaatioiden romuttamiset ja kybersota ovat ihmiskunnalle konkreettinen muistutus siitä, mikä ihmisessä on pysyvää ja sitä peruskalliota, minkä varassa ihminen kehittyy ja sopeuttaa itsensä ympäristön realiteetteihin. Kulttuurin muutosten kautta, kuten digitaaliseen siirtyminen, ihminen on tuottanut itselleen yllätyksiä, mm. harhan siitä, että keho ja kaikki elämäalueet olisivat hallittavissa ulkoistettujen järjestelmien kautta. Ihminen on idealisoinut itsensä liian korkealle. Kun ihmiset itse eivät tulekaan palvelutuote- ja asiantuntijärjestelmissä persoonina kohdatuiksi, he ovat alkaneet liikkua kahteen suuntaan, toisaalta keholliseen ja toisaalta uusyhteisölliseen. Palataan arjen askareisiin ja kohtaamaan toisia sosiaalisen median keskustelupalstoilla ja tapaamiskutsuilla.

Hypoteesi 5

Digitaalinen verkko yhteiskunnan rakenteiden ylläpitäjänä on hauras ja helppo hyökkäysten kohde. Niiden pettäessä ihminen joutuu tyhjän päälle, ellei korvaavia turvarakenteita ole. Digitaalinen verkko pääasiallisena kommunikaatiovälineenä pelkkään kieleen sitoutuneena jättää ihmisen emotionaalisenä olentona huomioimatta tuottaen välinpitämättömyyttä ihmisten keskuuteen. Kanssakäyminen pinnallistuu tavalla, joka jättää ihmisen sisäisesti yksin ja vieraannuttaa sekä toisesta että omasta sisäisestä itsestään. Siksi tarvitaan myös fyysistä face to face -kohtaamista, jossa yhteinen ruumiin kieli antaa ilmaisun sille kokemiselle, josta kielellinen ilmaisu puuttuu.